

ПАРАНОЈА РАТА И ИРОНИЈА ЖИВОТА

(Тасос Зафеириадис, Петрос Крисулас: *Ровови – Приче из Алеје Гангренозних*, Jemima Press, 2014)

У европској уметничкој баштини антиратни елементи не само да нису страни, већ су од самог почетка били њен саставни део. То је такође утицало и на девету уметност на врло директан начин и код огромног броја дела, где спадају *Чарлијев рај* сценаристе Пета Милса и цртача Џоа Кахуна и *Сјормирујен* италијанског аутора Бон Бон-вија, који је и духовни претходник *Ровова*.

Међутим, *Ровови: приче из Алеје гангренозних* јесте пројекат који је знатно више од адаптације горепомених дела. Сценариста Тасос Зафеириадис и цртач Петрос Крисулиас су прво пласирали стрип на сајту www.socomic.gr, потом као штампано издање за стогодишњицу почетка Првог светског рата 2014. године, а онда као другу, допуњену верзију за стогодишњицу краја Великог рата. Обе верзије је издала кућа Jemima Press.

Након много истраживања (Алеја гангренозних није измишљена, тако се звао прљави мали кутак у рововима негде на Западном фронту) и копања по архивама, сведочанствима и сатиричним текстовима самих војника (на пример, ту су *The Wipers Times*, црнохуморне „новине“ штампане у војним рововима у Ипру), аутори су на узвишен начин успели да пренесу горки, цинични хумор људи које чека смрт, бриткоумље које се уједно смеје и параноји рата и смрти као и иронији овог ратног живота. Услови који умањују човечност су узрок људских вицева, смрт је узрок (лоше) поезије и безначајних задатака док их кажњава командир, који тера војнике да чисте... земљу под њиховим ногама.

Разговори пуни параноје, отрована храна, утеха због еротске фрустрације непријатеља („Фриц, ти си наш најбољи непријатељ!“), поезија написана немушто, опушци цигарета, ветерани који чачкају нове гуштере, све је то део дневне рутине Жан-Пјера, Гијома, Зофроиса, Појуа и других пешадиначи (и, ценимо, гомиле неких Фрицева). Овај стрип је горка, хуморескна (самим тим и хумана) критика колико рата, неоправданог расипника милиона живота за циљ који их се уопште не тиче, толико и саме војске и њене ирационалне логике, која уништава индивидуалност, слободу, експресију, укратко све што нас чини поносним што смо људи. Многи читаоци који су против своје воље обукли војне униформе ово ће препознати у стрипу.

Ликови овог стрипа су једноставно дизајнирани, можда и превише једноставно. Међутим, то што су их аутори ставили ту где су, и дизајнерски и стереотипно, све са носурдама и препознатљивим француским униформама тог доба, никако не значи да им је зафалило маштовитости нити да су се улењили. Напротив, једноставан, али на-

дасве вешт дизајн ликова и запрепашћујуће истинит, бридак сценарио јесу свесни покушаји аутора да се усредсреде на просечног човека, без успона и падова, без опасних епских јунаштава оивичених смрћу, без помпезних узвика. Овде постоји и та социјална димензија за коју се војска ненамерно везује: занемарују се разлике и са-знајете да се људи с којима никада не бисте општили, или се икада срили у мирнодоп-ским условима, не разликују толико од вас. Пате од истих проблема, на исти начин их дрндају и претпостављени и жестоко реактивни и комплексни (глобално гледано) нижи официри и „ветерани“ који су се угнездили близу извора струје и ту се упослили, приписујући вредност сопственој иначе безвредној егзистенцији. У њиховим очима, сви смо ми једнаки. И као такви морамо да се боримо. Напоследку, хумор је оружје. Не толико моћно, с обзиром на то да не успева да спаси војнике који су урлили с иро-нијом онда када су немачки митраљежи роштиљали по њима. Али је хумор и као такав нешто. Искрица, цвет који чека да се расцвета.

Ровови: љриче из Алеје Јанїренозних јесте један од најбољих модерних антиратних стрипова, и његово друго издање, са додацима, појашњењима и суптилним преуре-ђивањем (тамо где и колико је било нужно) представља најлепши издавачки подухват у Грчкој ове године.